

РОЗУМІЮЧИ ПРИНЦИПИ Й СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЗАХИСНИКІВ:

Правозахисники в умовах екстриму

Методичний посібник

РОЗУМІЮЧИ ПРИНЦИПИ Й СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВОНАХОДИВНИКІВ: Правонахисники в умовах екстриму

Методичний посібник

м. Київ,
2024 р.

Автори: Валентина Потапова, Олег Охредько

Літературна редакція: Марина Будзар

Верстка та дизайн: Дмитро Безлюда

Розуміючі принципи та стандарти захисту правозахисників: Правозахисники під час екстриму. Методичний посібник / В. Потапова, О. Охредько. — Київ: 2024. — 38 с.

Розробка та виготовлення цього посібника стали можливими завдяки інституційній підтримці наданій **Фондом домів прав людини**.

Зміст матеріалів є виключно відповідальністю **Громадської спілки «Дім прав людини «Крим»** та не обов'язково відображає точку зору Фонду домів прав людини.

ЗМІСТ

ВСТУП	2
Розділ 1. ПРАВОЗАХИСНИКИ(ЦІ) В УМОВАХ ЕКСТРИМУ	4
1. Основні виклики у захисті прав людини під час збройних конфліктів	4
Розділ 2. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ ПРОСВІТНИЦЬКИХ ЗАХОДІВ	19
2.1. Як організувати навчання принципам і стандартам захисту й підтримки правозахисної діяльності?	19
2.2. Покрокова інструкція проведення офлайн-тренінгу	20
2.3. Покрокова інструкція проведення онлайн-тренінгу	27
ДОДАТКИ	35

ВСТУП

Це видання є третім з посібників авторського колективу, створених для проведення освітніх заходів задля поглиблення обізнаності щодо діяльності правозахисників(ць) й активістів(ок), чия робота спрямована на захист прав людини.

В основу концепції посібника покладено оновлені матеріали Фонду домів прав людини (далі Фонд ДПЛ) «**ПРАВА ПРАВОЗАХИСНИКІВ. Принципи та стандарти, що захищають та розширюють можливості правозахисної діяльності**». В оновлених матеріалах Фонд ДПЛ воліє сприяти покращенню розуміння міжнародних стандартів правозахисної роботи, надати чітку, доступну й точну інформацію про самі стандарти та контекст їх застосування.

Матеріали Фонду ДПЛ складаються з 20 стандартів, що ґрунтуються на змісті знакових міжнародних резолюцій стосовно правозахисників та їхньої діяльності. Тут стисло викладено основні положення кожного стандарту відповідно до змісту резолюцій. Водночас матеріали містять детальне тлумачення стандартів, пов'язаних із захистом правозахисників(ць) в обставинах збройного конфлікту (*стандарт 20. Надавати більше підтримки в конфліктних і постконфліктних ситуаціях*).

Розуміння суспільством стандартів захисту правозахисників(ць), особливо в умовах збройних конфліктів, допоможе ефективно взаємодіяти з владою, вимагати дотримання взятих нею зобов'язань на міжнародному рівні, ініціювати національну дискусію про статусність правозахисників і важливість їхньої роботи.

Автори методичного посібника розглядають комплекс питань, викликаних потребою захисту правозахисників(ць) в ситуації збройного конфлікту, тому що за таких умов проблеми поваги до людини, дотримання, реалізації та захисту її прав набувають інших вимірів, ніж у мирний час. Це змушує правозахисників(ць) й активістів(ок) діяти у різних правових режимах, що умовно можна розглядати у двох варіантах:

1. Забезпечення прав людини в зоні конфлікту. Така діяльність передбачає опікування особами, які залишаються на небезпечних територіях (у зонах бойових дій та окупації, зонах на межі зіткнення тощо), а також тих, хто з різних причин потрапляє до зони конфлікту чи пересувається нею.
2. Забезпечення прав людини поза зоною конфлікту. Ця робота визначає піклування про осіб, котрі покинули зону конфлікту, або тих, які стикаються з будь-яким ураженням прав через конфлікт, або персон, дотичних до обох категорій.

Структура методичного посібника «Розуміючи принципи та стандарти захисту правозахисників: правозахисники в умовах екстриму» складається з двох частин:

- теоретичної, що надає інформацію щодо особливостей захисту діяльності правозахисників під час збройних конфліктів;

- методичної, що містить практичні поради щодо проведення просвітницьких заходів, покликаних формувати усвідомлення ролі правозахисників з реалізації та захисту основних прав і законних інтересів людини в ситуації військових конфліктів.

Теоретична частина окреслює головні виклики, що з ними стикаються виконавці правозахисної діяльності під час збройних конфліктів, роз'яснює питання допустимості обмеження прав і свобод людини, тлумачить поняття «правозахисники(ці)», надає приклади правозахисної діяльності, містить роз'яснення 5 доданих Стандартів захисту правозахисників.

Методична частина акцентує увагу на алгоритмах роботи під час просвітницьких заходів і містить рекомендації з проведення онлайн- й офлайн-тренінгів щодо особливостей діяльності правозахисників та захисту їхніх прав в умовах збройних конфліктів.

У змісті посібника використано матеріали посібників **«Розуміючи принципи та стандарти захисту правозахисників»** ЦГП «Альменда», матеріали Харківської правозахисної групи (ХПГ) **«Правозахисники: захищаючи права людини. Виклад фактів»**, сайтів громадських організацій **Кримська правозахисна група, ЗМІНА, Регіональний центр прав людини, Центр громадянських свобод**. Для пояснення складних питань щодо обмеження прав людини в умовах надзвичайних ситуацій використано матеріали онлайн-ресурсу **Путівник з прав людини**.

РОЗДІЛ 1. ПРАВОНАХОДИСНИКИ(ЦІ) В УМОВАХ ЕКСТРИМУ

1. ОСНОВНІ ВИКЛИКИ У ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Проблема збройних конфліктів має багатовікову історію, і це засвідчує, що «придушити» й викоринити таке явище, як війна, неможливо, однак єдиним допустимим варіантом є максимальне забезпечення та захист прав людини в умовах збройного конфлікту. Дотримання прав людини в ситуації військових конфліктів є доволі проблематичним з боку його забезпечення та реалізації вимог через масштабність військових дій, що апріорі тягне за собою порушення прав і свобод мирного населення.

Наприкінці ХХ — на початку ХХІ століть світ зіткнувся з жорстокими збройними конфліктами, що забрали життя мільйонів мирних жителів і призвели до значних порушень міжнародного гуманітарного права й міжнародного захисту прав людини. На жаль, більшість цих порушень зараз спостерігається під час повномасштабної війни, яку Російська Федерація розв'язала проти України 24 лютого 2022 року.

Попри те, що протягом багатьох років було укладено велику кількість міжнародних угод, спрямованих на захист людей у мирний час і у збройних конфліктах, у сучасних реаліях ці норми не захищають права цивільного населення та військовослужбовців на війні, а також не вберігають належним чином від тиранії авторитарних режимів.

Основними правами, що масово порушуються під час збройних конфліктів, є: 1) право на життя, захист від катувань і нелюдського поводження; 2) право на справедливий судовий розгляд; 3) право на повагу до сімейного й особистого життя; 4) свобода вільного пересування; 5) право на свободу й особисту недоторканність; 6) свобода думки, совісті та релігії; 7) свобода мирних зібрань й асоціацій; 8) свобода об'єднань; 9) право на свободу слова і вираження поглядів; 10) право власності; 11) право на гідний рівень життя; 12) право на освіту; 13) протидія всім проявам дискримінації; 14) права внутрішньо переміщених осіб; 15) права жінок; 16) права дітей; 17) права людей з інвалідністю; 18) права вразливих груп населення; 19) право на участь у управлінні державними справами.

І ці права стосуються як цивільного населення, що потрапило до «пекла» війни, так і військових, котрі ведуть бойові дії. Тому щодо захисту прав людини в умовах збройного конфлікту варто орієнтуватися одночасно на міжнародне право прав людини (далі МППЛ) і міжнародне гуманітарне право (далі МГП).

Міжнародне право прав людини і міжнародне гуманітарне право мають спільну мету — зберегти гідність усіх людей і забезпечити гуманне ставлення до них. У більшості випадків МГП застосовується лише під час війни між державами, тоді як МППЛ було створено для захисту людей у мирний час, але ситуація змінилася, і міжнародне гуманітарне право й міжнародне право прав людини вже більше співставні між собою.

Правозахисні організації все частіше звертаються до норм МППЛ для оцінки правил ведення бойових дій під час збройних конфліктів і розглядають порушення не лише через МГП.

Незалежно від того, яким є час — мирним чи воєнним, змістовна природа норм міжнародного права прав людини є такою, що вони застосовуватися в обох випадках, оскільки тут йдеться про людей та їхні права.

Однак слід враховувати особливості воєнного часу, оскільки не можна цілком убезпечити всі права, до прикладу, право на життя. Але коли є порушення, то виникає питання, які саме права людини чи норми міжнародного гуманітарного права було недотримано. Варто зазначити: хоча ситуація збройного конфлікту потребує використання обох видів права, саме міжнародне гуманітарне право є першочергово необхідним, оскільки воно традиційно застосовується під час збройного конфлікту, й лише потім слід звертатися до міжнародного права прав людини.

Ще треба зважати на певні особливості МГП, згідно якого усі зобов'язання покладаються на державу як основний суб'єкт міжнародного права. До прикладу, система відповідальності за порушення законів і звичаїв війни зобов'язує державу Україна захищати жертв війни, насамперед цивільне населення, осіб, котрі припинили безпосередню участь у збройному конфлікті, цивільні об'єкти, небезпечні об'єкти та культурні цінності.

Водночас, відповідно до норм міжнародного права, «права людини» — **це невіддільні права, властиві кожній людині**. Перелік цих прав закріплений у Загальній Декларації прав людини й у низці інших міжнародно-правових норм, що визначають міжнародні стандарти захисту прав людини. Проголошене верховенство цінності людини означає передусім, що жодна інша цінність не варта того, щоб заради неї можна було пожертвувати людиною.

Заразом міжнародне право дозволяє державам в умовах збройних конфліктів і надзвичайних ситуацій відступати від виконання деяких зі своїх міжнародних зобов'язань щодо захисту прав людини, тобто вдаватися до певних обмежень. Але єдиною причиною для виправдання такого відступу держави від міжнародних зобов'язань у сфері прав людини, тобто реалізації нею права на дерогацію, **є стан необхідності**.

Аналіз міжнародно-правових норм з захисту прав людини й практики міжнародних судових органів дозволяє визначити, що обмеження прав людини — це допустиме міжнародним правом або національним правом держав **втручання в права і свободи людини, що відповідає принципам законності, необхідності, доцільності і співрозмірності меті**, яка переслідується втручанням або обмеженням, тобто:

- ▶ надзвичайна ситуація повинна бути реальною, прямою та неминучою; – надзвичайна ситуація має бути такого масштабу, щоб торкатися інтересів нації чи суспільства загалом, а не тільки окремої його частини;
- ▶ надзвичайна ситуація має загрожувати існуванню самої нації, тобто обертатися небезпекою для фізичного існування населення, для територіальної цілісності держави, для нормального функціонування органів державної влади;
- ▶ криза чи небезпека повинні бути винятковими, коли звичайні заходи чи обмеження, що допускаються міжнародним договором або внутрішньодержавним законодавством для підтримки громадської безпеки, здоров'я і порядку, вже є недостатніми.

Можна виділити такі основні загрози суспільству й державі, що виправдовують обмеження прав людини:

1. Політичні кризи: війни — міжнародні збройні конфлікти й конфлікти внутрішнього характеру, громадянські війни, національно-визвольні війни; внутрішні заворушення; значні загрози громадському порядку; підризна діяльність;
2. Надзвичайні ситуації техногенного чи природного походження: стихійні лиха, катастрофи, вкрай масштабні пожежі, застосування засобів масового ураження, пандемія, панзоотія;
3. Економічні кризи.

Діючи відповідно до певних матеріальних і процесуальних умов дерогації, держава не вважається порушником своїх міжнародних зобов'язань у сфері прав людини.

Водночас відступ не означає, що держава взагалі більше не зобов'язана гарантувати права людини. Йдеться лише про те, що держава перебуває у винятковій ситуації, коли звичайні заходи неефективні. Відступи й виняткові заходи можна застосовувати лише для подолання надзвичайної ситуації. Вони не можуть виправдовувати обмеження прав і свобод, ще не обґрунтовані надзвичайною ситуацією.

Себто всі обмеження мають бути аргументованими й відповідати суворим критеріям, визначеним у МППЛ. Ці критерії іноді називають критеріями пропорційності чи перевіркою на пропорційність або **перевіркою правомірності обмеження прав людини**.

Перевірка на пропорційність — це аналіз, що має здійснити й враховувати у подальшому Держава у разі обмеження прав людини. Перевірка полягає у відповіді на три запитання:

- ▶ Чи спирається певне обмеження на закон?
- ▶ Чи має обмеження законну мету?
- ▶ Чи є обмеження пропорційним?

Відповіді на всі три питання мають бути ствердними. Якщо відповідь на будь-яке з цих запитань заперечна, обмеження прав людини є незаконним, й особа може скористатися засобом правового захисту від порушення прав людини.

Закони, що обмежують права людини, слід ухвалювати за відповідними процедурами, що гарантуватиме їхню доступність, прозорість і недвозначність. Це забезпечить їхню належну якість.

Для перевірки законності обмеження використовують запитання – фільтри, а саме:

- чи ухвалили закон із дотриманням належних процедур, передбачених законодавством, що регламентує нормотворчий процес?
- чи є закон оприлюдненим і загальнодоступним?
- чи є закон настільки ясно сформульованим і передбачуваним, щоб людина могла зрозуміти свої права й обов'язки і передбачити наслідки їх невиконання?

Разом з тим існують деякі права, які не дозволено обмежувати за жодних обставин і з жодних причин. **Ці права називаються абсолютними.** Абсолютний характер таких прав означає, що вони не підлягають обмеженням навіть під час війни чи в інших надзвичайних ситуаціях.

АБСОЛЮТНІ ПРАВА — ТАКІ, ЩО НЕ ПЕРЕДБАЧАЮТЬ ВІДСТУПУ ДЕРЖАВИ СВОЇХ ВІД ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Абсолютними правами зазвичай вважають:

- заборону катувань;
- заборону нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження;
- заборону рабства;
- заборону зворотної дії кримінального закону (ніякого покарання без закону), окрім вчинення міжнародних кримінальних злочинів.

Іноді абсолютними вважаються права, які неможливо обмежити через їхній сенс. До прикладу, держава не може обмежити чи змінити внутрішній аспект свободи думки, совісті та релігії (те, що людина думає, чи у що вірить). Отже, внутрішній зміст такого права унеможливує його обмеження, воно постає як абсолютне.

Права, які не передбачають відступу держави від своїх зобов'язань із виконання цього права.

Ці права об'єднують усі абсолютні права, але їхній перелік є ширшим, оскільки містить ті, що можуть законно обмежуватися. Неможливість відступу від зобов'язань означає, що держава не вправі ухвалювати жодних винятків із дотримання їх за надзвичайних ситуацій і зобов'язані надавати однакові гарантії незалежно від наявності надзвичайної ситуації.

Для розуміння цієї тези варто розглянути два приклади:

Приклад 1. Право на життя є правом, щодо якого неможливо зробити відступ від зобов'язань у більшості документів з прав людини. Це не означає, що державі забороняється законно застосовувати летальну зброю чи вбивати когось за суворо регламентованих обставин, приміром, захищаючи життя іншої людини, чи у випадку, коли людина стає законною ціллю під час війни. Це означає, що воно завжди реалізується однаково, навіть за надзвичайних ситуацій, до прикладу, в умовах воєнного стану. Держава завжди мусить дотримуватися суворих правових обмежень, що регламентують ситуації, за яких позбавлення життя є законним.

Приклад 2. Право на справедливий суд — це право, якого завжди треба дотримуватися по суті. Воно не підлягає обмеженням, які б позбавили його власного сенсу, адже суд не має ухвалювати несправедливі рішення унаслідок них. Водночас обмеження нерідко поширюються на численні аспекти цього права, наприклад, можуть встановлюватися часові межі подання документів до суду чи правові критерії подання апеляцій.

Такі приклади доводять, що деякі складові цих прав можна обмежувати чи їхню реалізацію можна регламентувати, але вони не підлягають обмеженням, **які б позбавляли їх власної суті.**

Варто ще зазначити, що обмеження, спричинені воєнним станом, не повинні призводити до дискримінації осіб за ознакою статі, мови, національності, раси, походження, місця проживання, переконань і за іншими ознаками.

Історія налічує багато випадків запровадження державами світу воєнного стану, викликаних станом необхідності, що призводило до певних обмежень. Отже, розглянемо деякі з епізодів запровадження воєнного стану у країнах світу.

Одним з найвідоміших випадків є оголошення воєнного стану генералом Войцехом Ярузельським у Польщі з 12 грудня 1981 року до 22 липня 1983 року. Метою такого рішення було придушення руху протесту на чолі з профспілкою «Солідарність», яка зробила значний внесок у боротьбу польського народу з комуністичним режимом.

Можна виокремити такі обмеження стосовно громадянських прав, що були запроваджені правовим режимом: 1. Комендантська година. 2. Призупинення перетину кордону. 3. Заборона пересування за межі воєводського місця проживання без перепустки. 4. Цензура листування та заборона дзвінків. 5. Обмеження діяльності ЗМІ. 6. Припинення роботи громадських профспілок і більшості організацій. 7. Заборона страйків, акцій протесту й маніфестацій. 8. Призупинення навчання в школах й університетах.

Водночас не було обмежено низку суттєвих прав: на повагу честі та гідності людини, на громадянство, на охорону життя, на гуманне поводження, на кримінальну відповідальність, на справедливий та компетентний суд, на правовий захист приватного, сімейного життя, честі й доброго імені, свобода совісті та релігії, на звернення з петиціями, скаргами, пропозиціями, на охорону прав дитини.

Іншим загальновідомим випадком є запровадження воєнного стану в Югославії з 24 березня 1999 р. до 10 червня 1999 р. Цю подію пов'язують з операцією НАТО із назвою «Союзницька сила». Під час дії воєнного стану також діяли обмеження прав і свобод людини й громадянина (комендантська година).

Але варто зауважити, що в цьому випадку запровадження воєнного стану, окрім правомірною обмеження, супроводжувалися масовим порушенням права людини. Зокрема, зазнавали переслідувань ЗМІ та активісти громадянського суспільства, мали місце вбивства, незаконні затримання, випадки, коли люди зникали безвісти, тортури. Тобто, недотримувалися основоположні права та свободи людини та громадянина, що не можуть бути порушеними за будь-яких обставин.

Отже, обмеження прав і свобод людини й громадянина в умовах воєнного стану мають виключно тимчасовий характер, права й свободи людини й громадянина можуть

обмежуватися лише тоді, якщо це прямо передбачено законодавством і не суперечить нормам міжнародного права, в умовах воєнного стану не скасовуються певні права, а лише обмежується їх здійснення, тобто обсяг прав. Проте невід’ємні права та свободи, такі, як право на життя, право на житло, право на повагу до гідності та інші, не підлягають будь-якому обмеженню і захищаються відповідними нормативно-правовими актами.

Таким чином, головними викликами, що постають перед правозахисниками під час збройного конфлікту, можна назвати:

- визначення співвідношення норм МГП та МППЛ для оцінки порушень;
- перевірка правомірності обмеження прав людини та відповідне реагування;
- недопущення відступу Держави від своїх зобов’язань щодо абсолютних прав людини;
- захист ЗМІ та активістів(ок) громадянського суспільства, які захищають основоположні права та свободи, від переслідувань.

ЧОМУ ВАРТО КАЗАТИ ПРО ПРИНЦИПИ Й СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ Й ПІДТРИМКИ ПРАВОЗАХИСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ?

Збройна агресія, як будь-яка війна, призвела до різкого зростання порушень прав людини: права мешканців тих міст і сіл, що перебувають під обстрілами, тих, що опинились в окупації, права цивільних, яких позбавили волі, чи права військовополонених, права дітей, зокрема депортованих, тощо. Стало більш актуальним питання обмеження прав і свобод як групи осіб, так і всього населення країни в умовах воєнного стану, а також проблема порушень гарантування прав громадян державою.

За словами правозахисника Аркадія Бущенко, *«конфлікт та економічні проблеми об’єктивно спонукають державу до певних тоталітарних тенденцій: усе для фронту, усе для перемоги. І це становить певну небезпеку, бо це підтримується частиною суспільства, яка у разі загрози допускає, що певні права можуть бути обмежені»*.

Також в умовах війни існує великий ризик сприймати світ у «чорно-білих» тонах або через поділ на «свій-чужий». Як наслідок, зростає нетерпимість суспільства до «інших», ворогів явних або уявних, і нетерплячість, коли люди чекають швидкого й простого розв’язання складних питань. Це сприяє приходу до органів влади й парламенту популістів.

В умовах війни та обмеження прав та свобод, які викликані необхідністю, головне завдання для держави — *«вийти з війни не сильною тоталітарною державою, а зберегти себе як демократичну вільну державу, де люди користуються певними свободами»*.

Для правозахисників дуже *«важливо стежити, щоб влада не забрала більше, ніж це потрібно»*.

До прикладу, в Україні об’єднання медіа в «Єдиний телемарафон» на початку повномасштабного вторгнення було виправданим щодо вимог свободи слова, але через два з половиною роки це викликає у суспільстві критику й таку форму спротиву, як «відмова дивитися». Журналістська спільнота постійно порушує питання про те, які обмеження

запроваджуються для журналістів для роботи на лінії фронту. Під час війни ніхто не відмінює корупційні ризики, і протидія ним є частиною правозахисної діяльності. Це неповний перелік нових проблем, які приносить із собою війна.

Права людини захищають правозахисники(ці).

Для швидкого реагування на завдання, що постають в умовах воєнного часу, який призводить до обмеження прав людини, дуже важливо, щоб правозахисники(ці) та громадські активісти(ки) мали гарантовані стандарти захисту та розширення можливостей правозахисної діяльності.

Немає жодного міжнародного документа, який би однозначно визначив, хто такий(а) ПРАВОЗАХИСНИК(ЦЯ). Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини спеціально вказало, що немає конкретної дефініції для позначення того, хто є чи може бути правозахисником(цею). Також немає кваліфікаційних вимог до правозахисників(ць).

Водночас, є три загальні принципи правозахисної діяльності. Ці принципи запропонувало Управління Верховного комісара ООН з прав людини:

4. Визнання універсальності прав людини. Не можна заперечувати деякі права людини та називати себе правозахисником(цею). Не можна заявляти, що в якихось людей є права, а в інших немає цих же прав. Цей принцип легко пояснити: права людини мають українські військовополонені, такі ж права мають російські військовополонені.
5. Можливість для правозахисників(ць) помилятися у юридичних аспектах захисту прав. Головне — це захист прав. До того ж правозахисник(ця) може помилятися у юридичних аргументах. Цей принцип можна назвати так: «Правозахисник(ця) не є адвокатом(кою) з дипломом».
6. Мирний характер дій правозахисників(ць). Як-от, для захисту прав не можна влаштувати терористичний акт.

Таким чином, **ПРАВОЗАХИСНИКИ(ЦІ) — це особи, котрі адвокатують і захищають права людини всіма мирними засобами без дискримінації.** Правозахисники(ці) в змозі приєднуватися до груп людей у належних структурах або поза ними чи до організацій — таких, як асоціації чи фонди. Кожен, незалежно від фаху, здатен бути правозахисником(цею); вони характеризуються насамперед змістом своєї діяльності, а не фахом.

Дефініція «правозахисники(ці)» вживається для позначення осіб, котрі індивідуально чи разом з іншими виборюють або захищають права людини. Деякі з правозахисників(ць) є професійними працівниками(цями) в галузі прав людини, адвокатами(есами), працюючими у справах з прав людини, журналістами(ками) й працівниками(цями) медіа, профспілковими діячами(ками) чи працівниками(цями) сфери розвитку. Інші правозахисники(ці) не мають матеріального зиску від роботи на користь прав людини. Працюючи у різних куточках світу, правозахисники(ці) переважно діють на місцевому чи національному рівнях, підтримуючи повагу до прав людини у своїх громадах і країнах. Деякі з них співпрацюють з міжнародним співтовариством з питань прав людини, діючи на рівні Організації Об'єднаних Націй, регіональних органів, таких, як Європейський Союз або Рада Європи, а також на рівні держав.

Правозахисники(ці) опікуються будь-якими проблемами у сфері прав людини, що можуть бути найрізноманітнішими за змістом, зокрема такими, як страти без належного судового розгляду, катування, свавільні арешти й затримання, операції на жіночих статевих органах, що заподіюють каліцтво, дискримінація, проблеми зайнятості, примусове виселення, доступ до медичного обслуговування, а також поводження з токсичними відходами та їх вплив на довкілля. Правозахисники(ці) постають на підтримку всіляких прав людини, приміром, права на життя, необхідне й гідне житло, свободу мирних зібрань, освіти, свободу пересування і недискримінацію. Іноді вони опікуються правами окремих категорій людей, як-от жінок, дітей, осіб, котрі належать до корінних народів, біженців і внутрішньо переміщених осіб, національних, мовних або сексуальних меншин. Правозахисники(ці) в усьому світі прагнуть удосконалення суспільства, підтримують мир і демократію.

Правозахисники(ці) є агентами позитивних змін і розвитку, вони відіграють ключову роль у захисті від порушень прав людини й просуванні універсальних прав людини.

Для цього вони працюють одночасно в трьох напрямках:

- ▶ захист прав людини в конкретних випадках, громадські розслідування фактів порушень прав людини державними органами;
- ▶ поширення інформації про права людини, правове виховання;
- ▶ аналіз стану з правами людини.

Водночас правозахисники(ці) постійно перебувають під тиском влади й державного апарату. Ще з давніх давен, разом з появою держави й законів, з'явилися особи, котрі, послуговуючись законними методами, боронили права людей. Безумовно, це не подобалося можновладцям, вони воліли у будь-який спосіб нейтралізувати тих, хто захищає права людини. З розвитком держав й удосконаленням правових систем зростали можливості людей, котрі ставали на захист прав, більшої потужності набував тиск влади. ХХ століття знаменувало успішний розвиток правозахисного руху — Махатма Ганді і Мартін Лютер Кінг, Вацлав Гавел і Нельсон Мандела, Петро Григоренко й В'ячеслав Чорновіл, сотні та тисячі правозахисників, попри інтенсивний опір, виборювали й захищали права людини в усьому світі.

Не завжди робота в галузі прав людини наражає правозахисників(ць) на небезпеку, і в деяких державах правозахисники(ці) зазвичай добре захищені. Проте однією з головних причин ухвалення Декларації про правозахисників і заснування посади Спеціального представника Генерального секретаря з питання про правозахисників(ць) були жорстокість і масштаби репресій проти правозахисників(ць).

Спеціальний представник Генерального секретаря з питання про правозахисників(ць) особливу увагу приділяє країнам, де: а) мають місце міжнародні та/або внутрішні збройні конфлікти чи значні громадянські заворушення; б) не повністю забезпечені чи зовсім відсутні правові та інституційні правозахисні механізми й гарантії прав людини.

Багато правозахисників у кожному регіоні світу стають жертвами порушень їхніх прав людини. Вони зазнають страт, катування, побиття, свавільних арештів і затримань, погроз вбивства, утисків і дифамації, обмеження свободи пересування, висловлення думок, асоціацій і зібрань. Правозахисники(ці) стають об'єктом сфабрикованих звинувачень і несправедливих судових процедур засудження.

Зазвичай порушення спрямовані проти самих правозахисників(ць) або проти організацій і механізмів, через які вони працюють. Іноді порушуються права членів сімей правозахисників(ць) з метою створити тиск на самих правозахисників(ць). Деякі правозахисники(ці) наражаються на вагому небезпеку через сутність тих прав, захисту яких вони домагаються. Правозахисниці іноді стикаються з небезпекою, обумовленою гендерними чинниками, що потребує особливої уваги.

У більшості випадків акції проти правозахисників(ць) є порушенням норм як міжнародного, так і внутрішнього права. Але в деяких країнах, де внутрішнє законодавство саме суперечить міжнародному праву в галузі прав людини, воно використовується проти захисників(ць).

В основу діяльності Організації Об'єднаних Націй на користь правозахисників(ць) покладено такі міркування:

- реалізація в країнах міжнародних стандартів у галузі прав людини значною мірою залежить від внеску окремих осіб і груп (які працюють як усередині, так і за межами цієї держави), і підтримка цих правозахисників(ць) є надважливою для досягнення загальної поваги прав людини;
- у тих випадках, коли уряди, національне законодавство, поліція, судова влада й в цілому держава не забезпечують належного захисту від порушень прав людини в країні, правозахисники(ці) створюють останню лінію оборони;
- правозахисники(ці) часто стають жертвами порушень прав людини саме через свою правозахисну роботу, і вони самі потребують захисту.

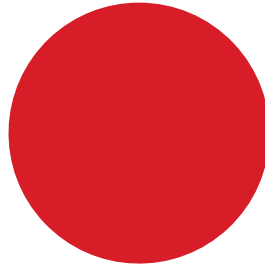
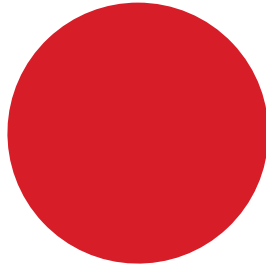
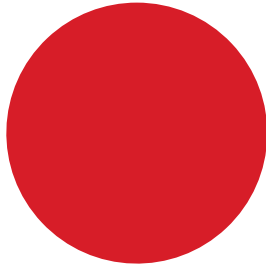
Визнання життєво важливої ролі правозахисників(ць) і наявності порушень, з якими багато хто з них стикається, переконало Організацію Об'єднаних Націй в необхідності спеціальних зусиль для захисту правозахисників(ць) та їхньої діяльності.

Перший вагомий крок полягав у визначенні «захисту» прав людини як самостійного права й визнанні осіб, котрі здійснюють правозахисну роботу, «захисниками(цями) прав людини». 9 грудня 1998 року у своїй резолюції 53/144 Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй затвердила Декларацію про право і обов'язок окремих осіб, груп і органів суспільства заохочувати й захищати загальновизнані права людини та основні свободи (зазвичай йменується як «Декларація про правозахисників»). Другий крок було зроблено у квітні 2000 року, коли Комісія з прав людини Організації Об'єднаних Націй звернулася до Генерального секретаря з проханням призначити спеціального представника з питання про правозахисників(ць) для моніторингу й підтримки здійснення Декларації.

У 2017 році ООН ухвалила консенсусом резолюцію, спрямовану на визнання важливості ролі та діяльності правозахисників(ць). А невдовзі Фонд домів прав людини (Фонд ДПЛ) розробив брошуру **«Права правозахисників. Принципи і стандарти захисту й укріплення правозахисної діяльності»**, де презентував **16 стандартів**, сформульованих на основі змісту знакових резолюцій, пов'язаних із правозахисниками(цями) та їхньою роботою.

До 25-річчя Декларації ООН про правозахисників 1998 року, Фонд домів прав людини презентував посібник **«Права правозахисників»**, в якому визначено **20 стандартів**, пов'язаних із правами правозахисників (ць).

До оновлених матеріалів Фонду домів прав людини **«ПРАВА ПРАВОЗАХИСНИКІВ. Принципи та стандарти, що захищають та розширюють можливості правозахисної діяльності»** долучено додаткові стандарти, які є реагуванням на виклики сьогодення. А саме,

НАДАВАТИ БІЛЬШЕ ПІДТРИМКИ У КОНФЛІКТНИХ І ПОСТКОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЯХ

Робота правозахисників стає ще більш значущою та життєво важливою під час конфліктів, чи то через допомогу вразливим групам населення, документування порушень прав і ймовірних міжнародних злочинів, чи то через міжнародну адвокацію.

В Україні робота правозахисників безпосередньо сприяла тому, що Міжнародний кримінальний суд видав ордер на арешт чинного глави держави через незаконну депортацію та переміщення українських дітей до Російської Федерації.

Однак у конфліктних і постконфліктних ситуаціях правозахисники(ці) наражаються на дедалі більшу небезпеку. Це зростання насильства, погроз і залякування з боку різних сторін, що беруть участь у конфлікті. Вони можуть зіткнутися з відсутністю верховенства права й судового захисту через слабкість або відсутність правових систем. Їхні можливості захищати себе, а також спілкуватися, організовуватися та мобілізуватися можуть бути обмежені через цензуру, стеження чи пошкодження інфраструктури.

У постконфліктних ситуаціях вони можуть зіткнутися з відсутністю механізмів правосуддя перехідного періоду й недостатніми зусиллями з примирення. Вони можуть стати мішенню для переслідувань за документування воєнних злочинів, заклики до притягнення винних до відповідальності чи захист маргіналізованих груп. Загальна нестабільність і небезпека у поєднанні з можливістю помсти за роботу в умовах конфлікту здатні суттєво обмежити їхню здатність захищати і відстоювати права людини.

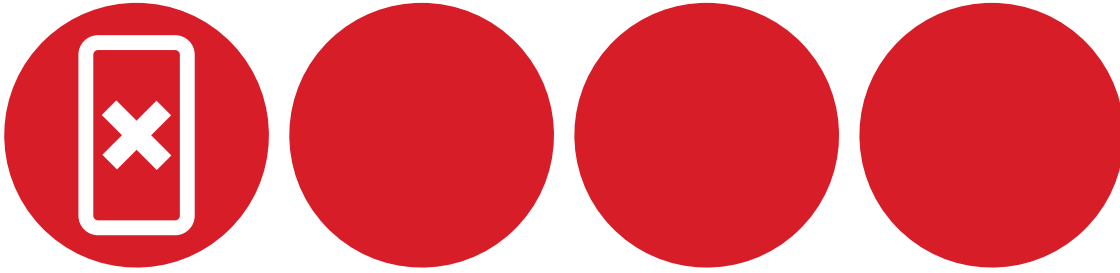
Організація Об'єднаних Націй рішуче засудила «насильство проти правозахисників, криміналізацію їхньої діяльності, залякування, напади,

тортури, насильницькі зникнення, вбивства та всі інші порушення прав людини або зловживання щодо правозахисників, включно із захисниками прав жінок, захисниками довілля та прав корінних народів, з боку державних і недержавних суб'єктів» в контексті конфліктних і постконфліктних ситуацій.

Рада з прав людини ООН закликає держави «боротися з безкарністю шляхом проведення оперативних, неупереджених і незалежних розслідувань і притягнення до відповідальності за всі форми нападів і погроз з боку державних і недержавних суб'єктів щодо будь-яких правозахисників або їхніх законних представників, членів сім'ї та колег, а також шляхом публічного засудження всіх форм насильства, дискримінації, залякування і репресій, підкреслюючи, що така практика ніколи не може бути виправданою».

Держави можуть краще захищати правозахисників(ць) у конфліктних і постконфліктних ситуаціях, забезпечуючи верховенство права, зокрема функціонування судових систем, які можуть притягнути винних до відповідальності за погрози або насильство щодо правозахисників. Впровадження захисних заходів, таких, як механізми реагування на надзвичайні ситуації, може запропонувати негайну допомогу в ситуаціях підвищеного ризику. Держави також повинні сприяти безпечному й надійному спілкуванню та діяльності правозахисників(ць). Вони також зобов'язані захищати правозахисників(ць) і допомагати тим з них, хто був змушений залишити власні країни внаслідок конфлікту.

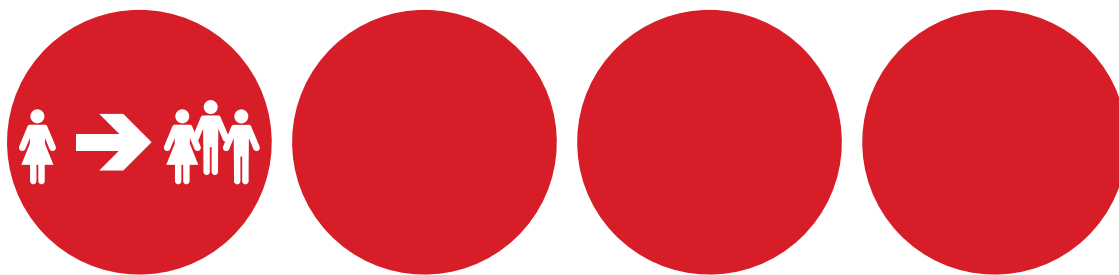
У постконфліктних ситуаціях забезпечення механізмів правосуддя перехідного періоду, включно з комісіями правди та примирення, може допомогти вирішити проблеми минулих порушень і зловживань та запобігти їхньому повторенню у майбутньому. Залучення правозахисників(ць) до процесів розбудови миру та відновлення має допомогти інтегрувати підхід, заснований на правах людини. Міжнаціональна співпраця здатна запропонувати додатковий захист через моніторинг, тиск на держави, що не дотримуються вимог, і підтримку у розбудові спроможності. Ці кроки можуть створити середовище, де правозахисники продовжуватимуть критично важливу роботу навіть під час конфлікту й перехідного періоду.

ПРОТИДІЯТИ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

Правозахисники(ці) можуть піддаватися дезінформації з метою дискредитації їхньої діяльності та придушення їхнього голосу. Ця тактика передбачає «вбивство персонажа» за допомогою неправдивої особистої інформації, неправдивих кримінальних звинувачень, спотворення мотивів, зокрема представлення правозахисників як «іноземних агентів», і фальсифікації доказів.

Онлайн-переслідування з використанням масового тролінгу або «доксингу» (практики, що передбачає оприлюднення імені, номера телефону, домашньої адреси або інших персональних даних особи в Інтернеті) чи розгортання «фабрик тролів» (суб'єктів, які здійснюють дезінформаційну пропагандистську діяльність в Інтернеті) створюють ризики для безпеки й психічного здоров'я правозахисників. Дезінформація про причини їхньої діяльності може підірвати їхні зусилля так само, як і фейкові акаунти, веб-сайти та повідомлення у ЗМІ. Ці стратегії спрямовані на дискредитацію правозахисників, делегітимізацію їхньої діяльності та примушення до мовчання, вони призводять до фізичних нападів на правозахисників, їхні домівки й офіси.

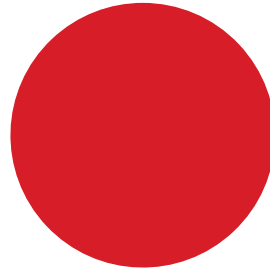
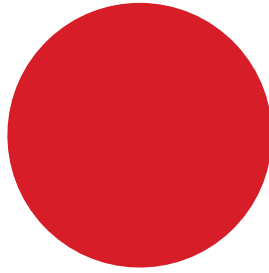
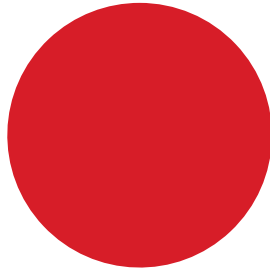

ЗАБЕЗПЕЧИТИ УЧАСТЬ І ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ

Правозахисникам(цям) часто важко брати участь у публічних процесах, передусім законодавчих, через різноманітні бар'єри. До них належать стримуючі чи обмежувальні закони, що обмежують свободу думки й висловлювання поглядів, а також свободу мирних зібрань й об'єднань. Це ускладнює для них можливість обґрунтовувати свої занепокоєння та просувати зміни. Залякування, переслідування чи насильство з боку державних і недержавних суб'єктів можуть створити атмосферу страху, що утримує від участі у правозахисній діяльності.

Відсутність доступу правозахисників(ць) до необхідної інформації та ресурсів або брак можливостей для результативних дій може перешкоджати їх ефективному залученню до роботи. Більше того, непрозорі або неінклюзивні процеси ухвалення рішень можуть навмисно виключати участь правозахисників. Ці перешкоди здатні завадити правозахисникам(цям) донести свої погляди до законодавчих інституцій і підірвати принципи демократії та прав людини, які вони прагнуть відстоювати.

Високопосадовці та бізнес все частіше вдаються до судового переслідування правозахисників, щоб перешкоджати їхній громадській діяльності та знеохочувати до неї. Стратегічні позови проти участі громадськості (Strategic lawsuits against public participation — SLAPP) — це сутяжницькі позови, які нерідко подаються як цивільні справи про наклеп, але іноді як кримінальні скарги. Вони призводять або до тривалих, дорогих і виснажливих судових процесів, або до безпідставного кримінального розслідування, або до прискореного судового рішення та накладання непропорційних штрафів.

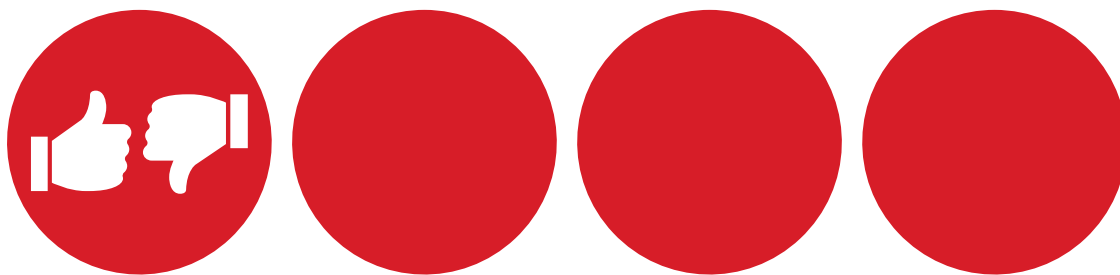
ЗАХИЩАТИ ЗАХИСНИКІВ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Захисники(ці) екологічних прав людини стикаються з унікальними викликами через суперечливий характер своєї роботи. Часто вони протистоять потужним інтересам, пов'язаним із землекористуванням, видобувними галузями й масштабними проектами розвитку, що призводить до конфліктів.

Захисники(ці) екологічних прав людини можуть стикатися з криміналізацією своєї діяльності, переслідуваннями, залякуванням і навіть фізичним насильством, яке часто лишається безкарним. Такі правові бар'єри, як обмежувальні закони, спроможні лімітувати їхню свободу висловлювання поглядів та зібрань. Вони також можуть стикатися з наклепницькими кампаніями й дезінформацією, спрямованими на дискредитацію їхньої роботи. Відсутність доступу до інформації про екологічні проекти та їхні наслідки здатна перешкоджати їхній правозахисній діяльності. У сільській чи віддаленій місцевості брак ресурсів, зв'язку та інфраструктури здатен ще більше ускладнити їхню роботу. Стратегічні позови проти участі громадськості (Strategic lawsuits against public participation — SLAPPs) особливо поширені проти захисників(ць) екологічних прав людини.

У дослідженні «**Захищаючи правозахисників**» захисники(ці) екологічних прав людини позиціоновані як одна з найбільш вразливих груп, що піддаються переслідуванням. Комісар Ради Європи з прав людини **відзначає** кілька випадків стеження за захисниками довілля та превентивних затримань напередодні конференцій ООН з питань зміни клімату. Надходили повідомлення про побиття, підозрілі смерті та напади.

Захисники(ці) екологічних прав людини часто борються за визнання і підтримку з боку урядів і громадськості, попри життєво важливу роль, яку вони відіграють у захисті екологічних прав і прав людини.

ПРИЙМАТИ ІНАКШІ ПОГЛЯДИ

Існує тенденція, коли держави намагаються змусити замовкнути правозахисників, які висловлюють інакші погляди, особливо критиків уряду й тих, хто розкриває випадки корупції, повідомляє про утиски прав людини чи просто критикує неефективність держави, як це спостерігалось під час пандемії Covid-19. Так само, після багатьох років прогресу, держави зараз ухвалюють більш обмежувальне законодавство, яке криміналізує наклеп онлайн і офлайн.

Усвідомлюючи значний негативний вплив заходів, що стоять на заваді висловлювання інакших поглядів, Рада з прав людини прагне заохочувати держави до подолання цієї тенденції. Вона вітає такі кроки, як декриміналізація наклепу, що «захищають правозахисників від переслідування за мирну діяльність».

Правозахисники повинні мати можливість виконувати свою роботу без страху помсти за репрезентацію критичних думок.

Тобто, враховуючи той факт, що права правозахисників(ць) в умовах збройних конфліктів наражаються на ще більші порушення, а вони самі перебувають у зоні ризику й небезпеки, варто докладати значно більше зусиль для підтримки й захисту їхньої діяльності та їх особисто.

Частиною такої підтримки й захисту може стати організація просвітницької роботи із правозахисної проблематики журналістів(ок), учителів(ьок) і представників(ць) громадськості. Ці заходи здатні слугувати додатковим стимулом для привернення уваги до правозахисних проблем і роботи правозахисників(ць).

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ ПРОСВІТНИЦЬКИХ ЗАХОДІВ

*«Я глибоко захоплююся мужністю
і жертовністю правозахисників.
Ці люди та організації є нашими
очима, вухами і совістю».*

*Антоніу Гутерріш,
Генеральний секретар ООН*

2.1. ЯК ОРГАНІЗУВАТИ НАВЧАННЯ ПРИНЦИПАМ І СТАНДАРТАМ ЗАХИСТУ Й ПІДТРИМКИ ПРАВОЗАХИСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ?

Мета:

Посилення солідарності на національному рівні у галузі підтримки й захисту правозахисників(ць) й активістів(ток), чия робота передбачає захист прав людини через підвищення обізнаності про ці права, підтримку й поширення поведінкових моделей реагування на порушення прав людини.

Очікувані результати:

Слухачі(ки) будуть в змозі:

- пояснити, хто такі правозахисники(ці), розповісти про їхню діяльність;
- навести приклади ризиків, з якими пов'язана діяльність правозахисників;
- розповісти, в який спосіб міжнародне законодавство захищає правозахисників(ць), і назвати кілька стандартів такого захисту;
- висловити своє ставлення до правозахисної діяльності, обґрунтувати суспільну значущість її;
- аргументувати потребу захисту правозахисників(ць) й продемонструвати соціально-особистісну солідарність з ними.

План заходу

1. Вступ.
2. Цінності в сфері прав і свобод людини.
3. Хто такі правозахисники(ці)?
4. Обмеження прав людини та діяльність правозахисників(ць).
5. Обмеження прав людини в умовах збройного конфлікту.
6. Чи можливо обмежувати діяльність правозахисників(ць)?
7. Керівні принципи щодо захисту правозахисників (мінілекція).
8. Забезпечення участі громадськості.
9. Рефлексія.

2.2. ПОКРОКОВА ІНСТРУКЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ ОФЛАЙН-ТРЕНІНГУ

1. Вступ

- Привітайте учасників(ць).
- Окресліть правила роботи.
- Запропонуйте коротко розповісти про себе (прізвище та ім'я, місце проживання, фах) і власні очікування.
- Повідомте присутнім мету семінару.

2. Цінності в сфері прав і свобод людини

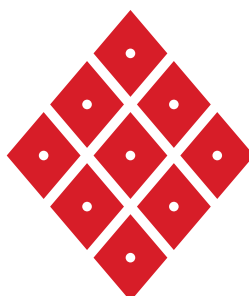
Вправа «Діамант»

Мета:

Визначити рівень обізнаності групи в сфері прав людини.

Хід дій:

1. На початку запропонуйте учасникам(цям) назвати декілька цінностей які є важливе для кожної людини. Результати запишіть на дошці чи на фліпчарті.
2. Об'єднайте учасників/учасниць у малі групи (від 3 до 5 осіб).
3. Роздайте в групи комплекти з 9 карток (8 з термінами та 1 пуста).
4. Поясніть, що учасники(ці) в групах мають порадитися і проранжувати ці поняття відповідно до їхньої важливості для людини. На вершечку — найголовніше, потім — два наступні за важливістю, далі — три наступні, далі — два трохи менш важливі, і в кінці / внизу — найменш важливе, таким чином, щоб з карток утворилася така фігура:

Окрім того поясніть, що на «пустой» картці в групах учасники(ці) повинні дописати «власну» цінність.

Після дискусії попросіть групи скласти свої поняття у відповідну фігуру та розкласти їх на столі чи підлозі.

5. Організуйте коротку презентацію фігури кожної групи.
6. Проведіть обговорення під час якого запропонуйте «повернути» «діамант» на 90 градусів, на 180 градусів і розглянути як змінилися ранжування.

Терміни на картках:

● гідність	● толерантність
● права людини	● рівність
● свободи	● гендерність
● демократія	● ідентичність

3. Хто такі правозахисники(ці)?

Мета:

Створити умови для розуміння правозахисної діяльності та людей, яких називають правозахисниками.

Хід дій:

- Бліц-опитування: попросайте групу дати визначення терміну «правозахисник(ця)».
- Підводячи підсумки, зазначте, що немає жодного міжнародного документа, який однозначно встановив би, хто такий правозахисник(ця). Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини спеціально вказало, що немає конкретного визначення того, хто є чи може бути правозахисником(цею). Також немає кваліфікаційних вимог до правозахисників(ць). Є три загальні принципи правозахисної діяльності. Ці принципи запропонувало Управління Верховного комісара ООН з прав людини:
 1. Визнання універсальності прав людини. Не можна заперечувати деякі права людини та називати себе правозахисником(цею). Не можна заявляти, що в якихось людей є права, а в інших немає цих же прав. Цей принцип легко пояснити. Права людини мають українські військовополонені, і такі ж права мають російські військовополонені.
 2. Можливість для правозахисників помилятися у юридичних аспектах захисту прав. Головне — це захист прав. При цьому правозахисник може помилятися у юридичних аргументах. Цей принцип можна назвати так: «Правозахисник не є адвокатом з дипломом».
 3. Мирний характер дій правозахисників (наприклад для захисту прав не можна влаштувати терористичний акт).

Запропонуйте для цієї зустрічі використовувати термін «Правозахисники — це люди, які просувають і захищають усі права людини мирними засобами без дискримінації».

Варіант 1

Робота в групах:

- Об'єднайте учасників(ць) в декілька груп.
- Рандомно роздайте інформацію про відомих правозахисників(ць) (один матеріал для однієї групи) — див. додаток.
- Завдання: складіть розповідь про одного з відомих правозахисників(ць) та основі роздаткового матеріалу та інформації з Інтернету.
- Після завершення роботи представники(ці) груп презентують підготовлену інформацію.
- Порада для модераторів: визначте обмежений час для презентації (1 — 2 хв.).

Варіант 2 (проводиться у разі наявності додаткового часу або коли використано випереджаючі завдання).

Хід дій

- Об'єднайте учасників(ць) в декілька груп.
- Кожна група отримує відео з мотиваційного відеопроєкту «Правозахисники на війні», який розповідає про те, як змінилося життя українських борців за права людини через повномасштабну війну — <https://ccl.org.ua/pravozahysnyky-na-vijni/>.

Правозахисники

Олег Мартиненко — правозахисник, який полишив все та пішов на службу в ЗСУ. Сьогодні Олег — військовий офіцер, а ще на початку 2000-х здійснював миротворчу місію. Протягом останніх довоєнних років правозахисник активно сприяв розвитку «перехідного правосуддя» в нашій країні.

Людмила Янкіна — українська правозахисниця, керівниця проєктів у ZMINA. Центр прав людини, керівниця стратегічного напрямку з захисту громадських активістів та правозахисників. Під час Революції Гідності була активною волонтеркою, координувала волонтерську мережу, яка об'єднала понад 150 людей, була волонтеркою-медиком. Зараз Людмила знову повернулася до волонтерства. Вона, зокрема, долучилася до постачання їжі та ліків жителям Київщини, які провели під окупацією понад сорок днів. Те, що побачила на власні очі Людмила, шокує. Втім, волонтерка переконує: ми не маємо права зупинятися ані на хвилину, заради нашої Перемоги, заради «щасливого завтра» наших дітей та прийдешніх поколінь.

Олександра Романцова — виконавча директорка Центру Громадянських Свобод, правозахисниця, громадська активістка, лекторка. Олександра вирізнялася своєю активною позицією ще в студентські роки, коли займалась студентським самоврядуванням. Під час Майдану майбутня правозахисниця стала волонтером гарячої лінії для постраждалих Євромайдан SOS. З 2014 року Олександра займається моніторингом, документуванням військових злочинів, міжнародною адвокацією та звільненням політичних в'язнів. З початку повномасштабного вторгнення рф, ініціатива Євромайдан SOS відновила свою діяльність, були створені групи для фіксації воєнних злочинів окупантів на Київщині. «Наша задача, щоб визнали ці злочини і максимально покарали винних і відновили права тих, хто постраждав. Кожен має персонально відповідати за свій злочин» — говорить Олександра.

Олена Шевченко — громадська активістка, правозахисниця, феміністка, ЛГБТ-активістка. Наразі є головою громадської організації Insight LGBTQ NGO. Європейська представниця в ILGA World. З початку повномасштабного вторгнення рф, Олена координує гуманітарний штаб, який надає підтримку людям, що постраждали від війни. Зокрема, вже сотні людей отримали адресну гуманітарну допомогу, а у Львові та Чернівцях було створено шелтери для внутрішньо переміщених осіб. Олена впевнена, що єдність, згуртованість та вміння відстоювати свої права — це ті характеристики, які завжди вирізняли українців.

Юлія Кищенко — волонтерка СХІД SOS, правозахисниця, активістка, громадська діячка. Вона була однією з перших, хто надавав допомогу постраждалим від військової агресії на сході країни та в Криму, допомагаючи в пошуку житла для тимчасових переселенців, логістиці безпечного виїзду із зони конфлікту, збираючи і розподіляючи гуманітарну допомогу для переселенців. *«Ми або переможемо, або перестанемо існувати — це найсильніший стимул для нас»* — каже Юлія.

Олексій Біда — військовий, активіст, правозахисник. Про себе каже так: *«Раніше я був пацифістом, а сьогодні я — військовий. Ми маємо чинити спротив, це питання нашого виживання»*.

Підготуйтеся до обговорення теми «Значення правозахисників(ць) в розвитку демократичної держави»:

- ❓ Чим займалися герої відео проєкту до повномасштабного вторгнення?
- ❓ Як вплинуло ескалація збройного конфлікту на діяльність та громадянську позицію героїв відео?
- ❓ Які світоглядні цінності впливають на прийняття рішення героїв відео? Чи могли вони діяти інакше?
- ❓ На захист яких прав людини стали герої відео під час збройного конфлікту? Які цінності прав людини вони захищають?
- ❓ Яка роль правозахисників у розвитку демократичної держави? Які виклики стоять перед правозахисниками?

За наявності часу

- 📌 Запропонуйте групам візуалізувати через інтелект-карту розуміння: Яка роль правозахисників в розвитку держави та суспільства під час збройних конфліктів.

4. Обмеження прав людини та діяльність правозахисників(ць)

Мета:

Надати учасникам(цям) інформацію щодо обмеження прав і свобод людини.

Хід дій

- 🗨 Міні-лекція на тему «Обмеження прав та свобод людини» (матеріал для міні-лекції взяти з теоретичної частини цього посібника).
- 🗨 Нагадайте учасника(цям) що відповідно Стаття 64. Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.

- В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції.
- Після міні-лекції коротко обговоріть з учасникам(цями) матеріал.

5. Обмеження прав і свобод людини в умовах збройного конфлікту

Мета:

Сформуванню уявлення учасникам(цями) щодо обмежень прав людини на практичному рівні.

Хід роботи:

- Об'єднайте учасників(ць) в групи.
- Роздайте в групи завдання і запропонуйте обговорити та визначити які права та свободи людини були обмежені та законність цих обмежень.
- Після обговорення представники(ці) груп представляють результати роботи.

Завдання для груп:

Варіант 1

Створення Єдиного марафону.

Варіант 2

Діяльність Єдиного марафону на 1 червня 2024 року.

Запропонуйте декілька посилань з матеріалами про Єдиний марафон (наприклад з Вікіпедії <https://tinyurl.com/2uyr8q5x>).

Обов'язково нагадайте учасника(цям) щодо пропорційності обмеження:

Перевірка на пропорційність — це аналіз, який має дотримуватися Держава в разі обмеження прав людини. Перевірка полягає у відповіді на три запитання:

- ❓ Чи спирається певне обмеження на закон?
- ❓ Чи має обмеження законну мету?
- ❓ Чи є обмеження пропорційним?

Проведіть підсумкове обговорення щодо обмежень прав і свобод людини.

6. Чи можливо обмежувати діяльність правозахисників(ць)?

Мета:

Сформуванню уявлення про можливості обмеження діяльності правозахисників(ць).

Хід дій:

«Шкала думок»

- Розмістіть в аудиторії в протилежних сторонах надписи «Можливо» та «Неможливо», а по центру кімнати — «Не знаю».

- Запропонуйте учасникам(цям) визначитися щодо питання «*Чи можливо обмежувати діяльність правозахисників?*», зайнявши відповідну позицію.
- Опитайте учасників(ць) щодо їх позиції. Після обговорення запитайте, чи не бажає хтось змінити свою позицію. Якщо такі є, запитайте, чому вони це зробили.

За потреби наведіть слова голови Центру прав людини ZMINA Тетяна Печончик: «*Сам факт запровадження воєнного стану передбачає обмеження низки прав і свобод, але для правозахисників важливо стежити, щоб влада під час війни “не забрала у нас більше, ніж це потрібно”. Війна війною, а нам слід протидіяти корупції, тож маємо порушувати ці питання і шукати баланс»¹.*

Порада модератору(ці): якщо учасники(ці) відмовляються обґрунтовувати свою позицію, не наполягайте на відповіді.

7. Керівні принципи щодо захисту правозахисників(ць) (міні-лекція)

Мета:

Ознайомити учасників(ць) з Керівними принципами щодо захисту правозахисників.

Хід дій

- Розкажіть про Керівні принципи щодо захисту правозахисників (матеріал для міні-лекції можливо взяти з брошури Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів і прав людини (БДІПЛ)². Повідомте, що Керівні принципи засновані на зобов'язаннях та загально визнаних стандартах у сфері прав людини, яких держави-учасниці ОБСЄ взялися додержуватись, і спираються на основні міжнародні документи, що стосуються захисту правозахисників і були розроблені у 2014 році, а до 25 річниці Декларації ООН про правозахисників Принципи та стандарти, що захищають та розширюють можливості правозахисної діяльності були оновлені та доповнені.
- Об'єднайте учасників(ць) в групи і запропонуйте порівняти Принципи та стандарти, що захищають та розширюють можливості правозахисної діяльності, які були прийняті у 2014 та у 2024 рр. та відповісти на питання: «Чому були оновлені Керівні принципи?», «Чому були прийняті додаткові Стандарти?».
- Запропонуйте проаналізувати нові Стандарти та пояснити доцільність та необхідність їх прийняття.

Порада модератору(ці): рекомендуємо об'єднати учасників(ць) в 4 групи і запропонувати для аналізу один з «нових» Принципів (додаткову інформацію дивиться у теоретичній частині цього Посібника).

Приклад таблиці-порівняння

2021	2024
Публічно підтримувати правозахисників	Публічно підтримувати правозахисників
Не криміналізувати правозахисну діяльність	Не криміналізувати правозахисну діяльність

¹ <https://zmina.ua/media/pravozahysnyky-stezhat-shhob-pid-chas-vijny-vlada-ne-zabrala-bilshe-potribnogo-%E2%80%95-pechonchyk/>

² <https://www.osce.org/files/f/documents/d/d/150476.pdf>

2021	2024
Поважати незалежність неурядових організацій (НУО)	Поважати незалежність НУО
Припинити обмеження щодо фінансування НУО	Скасувати обмеження на фінансування НУО
Уникати реєстраційних та юридичних обмежень	Уникати реєстраційних та юридичних обмежень
Припинити всі форми репресій	Припинити всі форми репресій
Приймати окремі думки	Приймати інакші погляди
Припинити незаконні затримання й арешти	Припинити свавільні затримання та арешти
Забезпечити вільний доступ та вибір засобів масової інформації	Забезпечити вільний доступ та вибір засобів масової інформації
Сприяти мирним протестам	Сприяти мирним протестам
Посилювати відповідальність бізнесу	Забезпечувати відповідальність бізнесу
Боротися з безкарністю, забезпечувати підзвітність	Боротися з безкарністю, забезпечувати підзвітність
Захищати жінок-правозахисниць	Захищати жінок-правозахисниць
Захищати правозахисників меншин	Захищати захисників меншин
Захищати адвокатів з прав людини	Захистити адвокатів з прав людини
Захищати членів сімей правозахисників	Захищати членів сімей правозахисників
Відсутня	Протидіяти дезінформації
Відсутня	Забезпечити участь та залучення громадськості
Відсутня	Захищати захисників екологічних прав людини
Відсутня	Надавати більше підтримки в конфліктних і постконфліктних ситуаціях

8. Забезпечення участі громадськості

Мета:

Сформувати у учасників(ць) розуміння необхідності підтримки правозахисників.

Хід дій:

- Запропонуйте прочитати висловлювання Елеонори Рузвельт про права людини: «Права людини починаються з дуже малих місць, зовсім близько від дому. Ці місця такі маленькі, що їх не знайти на жодній мапі світу. Але ці місця — цілий світ для окремої людини: будинок, де вона живе, школа, коледж або університет, де навчається, завод, ферма чи офіс, де вона працює... Це ті місця, де кожен

чоловік, кожна жінка і кожна дитина домагаються рівного для всіх правосуддя, рівних можливостей, поваги й гідності без дискримінації. Якщо ці права нічого не вартуватимуть там, то вони навряд чи будуть значущими деінде. Якщо всі громадяни не діятимуть узгоджено, щоб домогтися дотримання прав людини поруч зі своїм будинком, чи відбудуться зміни у великому світі?»

Обговоріть висловлювання:

- ❓ Про що саме йдеться у фразі: «Права людини починаються з дуже невеликих місць, зовсім близько від дому»?
- ❓ Чому, якщо наші права закріплені в Конституції та законах, політик говорила про необхідність домагатися їхнього дотримання та захисту? Хто має захищати наші права?
- ❓ Як Ви розумієте останнє речення з процитованого фрагменту: «Якщо всі громадяни не діятимуть узгоджено, щоб домогтися дотримання прав людини поруч зі своїм будинком, чи у великому світі відбудуться зміни?»
- 💡 Попросіть учасників(ць) поміркувати і висловитися з приводу того, які солідарні дії на підтримку правозахисників можуть запропонувати громадяни?
- 💡 Порада модератору(ці): можливо використати метод «Мозковий штурм».
- 💡 Об'єднайте учасників(ць) в групи і запропонуйте учасникам(цям) особистими діями «тут і зараз» продемонструвати власну солідарність з правозахисниками(-цями) та створити плакат підтримкам правозахисників(ць). Після завершення роботи представники(ці) груп презентують результати.

9. Рефлексія.

Підведіть підсумки. **Порада модератору(ці):** використайте метод «Відкритий мікрофон»³.

2.3. ПОКРОКОВА ІНСТРУКЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ ОНЛАЙН-ТРЕНІНГУ

Тренінг може проводитися на платформі Zoom чи будь-якій зручній (звичній) для слухачів онлайн-платформі, параметри якої дозволяють організацію роботи в групах, демонстрацію відео-файлів, комунікацію (відео, голос, чат) учасників.

1. Вступ

- 💡 Привітайте учасників та запросіть їх зареєструватися в чаті.
- 💡 Повідомте про очікувану тривалість вебінару, окресліть правила роботи й особливості використання онлайн-платформи.
- 💡 Запропонуйте коротко розповісти про себе (прізвище та ім'я, місце проживання, фах) і власні очікування з використанням віртуальної дошки (наприклад, Padlet).
- 💡 Повідомте присутнім мету вебінару.

³ <https://www.osce.org/files/f/documents/d/d/150476.pdf>

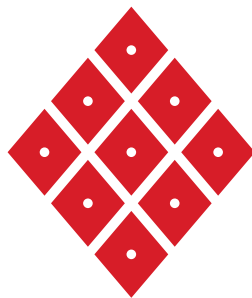
2. Цінності в сфері прав і свобод людини

Мета:

Визначити рівень обізнаності групи в сфері прав і свобод людини.

Хід дій:

- Проведіть опитування щодо цінностей для кожного учасника(ці) за допомогою програми для опитування (наприклад Mentimeter).
- Об'єднайте учасників/учасниць у малі групи (від 3 до 5 осіб).
- Підготуйте роздатковий віртуальний матеріал — картки з назвами або термінами з використанням віртуальної дошки (наприклад, Padlet).
- Поясніть, що учасники(ці) в групах мають порадитися і проранжувати ці поняття відповідно до їхньої важливості для людини. На вершечку — найголовніше, потім — два наступні за важливістю, далі — три наступні, далі — два трохи менш важливі, і в кінці / внизу — найменш важливе, таким чином, щоб з карток утворилася така фігура:

Окрім того поясніть, що на «пустой» картці в групах учасники(ці) повинні дописати «власну» цінність.

Попросіть в групах скласти свої погляди щодо цінностей у відповідну фігуру (діамант). Проведіть презентацію фігур кожної групи.

- Проведіть обговорення під час якого запропонуйте «повернути» «діамант» на 90 градусів, на 180 градусів і розглянути як змінилися ранжування.

Терміни на картках:

● гідність	● толерантність
● права людини	● рівність
● свободи	● гендерність
● демократія	● ідентичність

3. Хто такі правозахисники(ці)?

Мета:

Створити умови для розуміння правозахисної діяльності та людей, яких називають правозахисниками(цями).

Хід дій:

- Бліц-опитування: попросіть групу дати визначення терміну «правозахисник(ця)». Використовуйте програми із зворотним зв'язком (наприклад Mentimeter або чат Zoom)

- Підводячи підсумки, зазначте, що немає жодного міжнародного документа, який однозначно встановив би, хто такий правозахисник(ця). Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини спеціально вказало, що немає конкретного визначення того, хто є чи може бути правозахисником(-цею). Також немає кваліфікаційних вимог до правозахисників(ць). Є три загальні принципи правозахисної діяльності. Ці принципи запропонувало Управління Верховного комісара ООН з прав людини:
 1. Визнання універсальності прав людини. Не можна заперечувати деякі права людини та називати себе правозахисником(цею). Не можна заявляти, що в якихось людей є права, а в інших немає цих же прав. Цей принцип легко пояснити. Права людини мають українські військовополонені, і такі ж права мають російські військовополонені.
 2. Можливість для правозахисників помилятися у юридичних аспектах захисту прав. Головне — це захист прав. При цьому правозахисник може помилятися у юридичних аргументах. Цей принцип можна назвати так: «Правозахисник не є адвокатом з дипломом».
 3. Мирний характер дій правозахисників (наприклад для захисту прав не можна влаштувати терористичний акт).

Запропонуйте для цієї зустрічі використовувати термін «Правозахисники — це люди, які просують і захищають усі права людини мирними засобами без дискримінації».

Варіант 1

Робота в групах:

- Об'єднайте учасників(ць) в декілька груп.
- Рандомно роздайте інформацію (посилання н підготовлені матеріали) про відомих правозахисників(ць) (один матеріал для однієї групи) — використайте матеріал у додатку.
- Завдання: складіть розповідь про одного з відомих правозахисників(ць) та основі роздаткового матеріалу та інформації з Інтернету.
- Після завершення роботи представники(ці) груп презентують підготовлену інформацію.

Порада для модераторів:

визначте обмежений час для презентації (1 — 2 хв.).

Варіант 2

Хід дій

- Об'єднайте учасників(ць) в декілька груп.
- Всі групи отримують відео з мотиваційного відеопроєкту «Правозахисники на війні», який розповідає про те, як змінилося життя українських борців за права людини через повномасштабну війну — <https://ccl.org.ua/pravozahysnyku-na-vijni/> з інформацією про Олега Мартиненко — <https://www.youtube.com/watch?v=ttyHkImmRLU&t=4s>.

Олег Мартиненко — правозахисник, який полишив все та пішов на службу в ЗСУ. Сьогодні Олег — військовий офіцер, а ще на початку 2000-х здійснював миротворчу місію. Протягом останніх довоєнних років правозахисник активно сприяв розвитку «перехідного правосуддя» в нашій країні.

Підготуйтеся до обговорення теми «Значення правозахисників в розвитку демократичної держави»

- ❓ Чим займались герой відео проєкту до повномасштабного вторгнення?
- ❓ Як вплинуло ескалація збройного конфлікту на діяльність та громадянську позицію героя відео?
- ❓ Які світоглядні цінності впливають на прийняття рішення героя відео? Чи міг він діяти інакше?
- ❓ На захист яких прав людини став герой відео під час збройного конфлікту? Які цінності прав людини він захищає?
- ❓ Яка роль правозахисників(ць) у розвитку демократичної держави? Які виклики стоять перед правозахисниками(ці)?

Порада модератору (ці): запропонуйте під час обговорення групам відповідати на питання по черзі.

4. Обмеження прав людини та діяльність правозахисників(ць)

Мета:

Надати учасникам(цям) інформацію щодо обмеження прав і свобод людини.

Хід дій

- Міні-лекція на тему «Обмеження прав та свобод людини». Для міні-лекції підготуйте презентацію з використанням матеріалу для міні-лекції взяти з теоретичної частини цього посібника).
- Нагадайте учасника(цям) що відповідно Стаття 64. Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.
- В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції.
- Після міні-лекції коротко обговоріть з учасникам(цями) матеріал.

5. Обмеження прав і свобод людини в умовах збройного конфлікту

Мета:

Сформуванню уявлення учасниками(цями) щодо обмежень прав людини на практичному рівні.

Хід роботи:

- Об'єднайте учасників(ць) в групи.

- Роздайте в групи завдання і запропонуйте обговорити та визначити які права та свободи людини були обмежені та законність цих обмежень.
- Після обговорення представники(ці) представляють результати роботи.

Завдання для груп:

Варіант 1

Створення Єдиного марафону.

Варіант 2

Діяльність Єдиного марафону на 1 червня 2024 року.

Запропонуйте декілька посилань з матеріалами про Єдиний марафон (наприклад з Вікіпедії⁴).

Обов'язково нагадайте учасника(цям) щодо пропорційності обмеження:

Перевірка на пропорційність — це аналіз, який має дотримуватися Держава в разі обмеження прав людини. Перевірка полягає у відповіді на три запитання:

- ❓ Чи спирається певне обмеження на закон?
- ❓ Чи має обмеження законну мету?
- ❓ Чи є обмеження пропорційним?

Проведіть підсумкове обговорення щодо обмежень прав і свобод людини.

6. Чи можливо обмежувати діяльність правозахисників(ць)?

Мета:

Сформуванню уявлення про можливості обмеження діяльності правозахисників(ць).

Хід дій:

«Шкала думок»

Використовуйте програму з можливостями ранжування (наприклад віртуальну дошку або Mentimeter або використайте можливості Zoom). На екрані в протилежних сторонах надписи «Можливо» та «Неможливо», а по центру — «Не знаю».

- Запропонуйте учасникам(цям) визначитися щодо питання «*Чи можливо обмежувати діяльність правозахисників?*», зайнявши відповідну позицію шляхом позначки на екрані власної позиції.
- Опитайте учасників(ць) щодо їх позиції. Після обговорення запитайте, чи не бажає хтось змінити свою позицію. Якщо такі є, запитайте, чому вони це зробили.

За потреби наведіть слова голови Центру прав людини ZMINA Тетяна Печончик: «*Сам факт запровадження воєнного стану передбачає обмеження низки прав і свобод, але для правозахисників важливо стежити, щоб влада під час війни «не забрала у нас більше, ніж це потрібно». Війна війною, а нам слід протидіяти корупції, тож маємо порушувати ці питання і шукати баланс»⁵.*

4 <https://tinyurl.com/2yur8q5x>

5 <https://zmina.ua/media/pravozahysnyky-stezhat-shhob-pid-chas-vijny-vlada-ne-zabrала-bilshe-potribnogo-%E2%80%95-pechonchyk/>

Порада модератору(ці): якщо учасники(ці) відмовляються обґрунтовувати свою позицію, не наполягайте на відповіді.

7. Керівні принципи щодо захисту правозахисників(ць) (міні-лекція)

Мета:

Ознайомити учасників(ць) з Керівними принципами щодо захисту правозахисників.

Хід дій

- Розкажіть про Керівні принципи щодо захисту правозахисників (матеріал для міні-лекції можливо взяти з брошури Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів і прав людини (БДІПЛ)⁶. Повідомте, що Керівні принципи засновані на зобов'язаннях та загальноновизнаних стандартах у сфері прав людини, яких держави-учасниці ОБСЄ взялися додержуватись, і спираються на основні міжнародні документи, що стосуються захисту правозахисників і були розроблені у 2014 році, а до 25 річниці Декларації ООН про правозахисників Принципи та стандарти, що захищають та розширюють можливості правозахисної діяльності були оновлені та доповнені.
- Об'єднайте учасників(ць) в групи і запропонуйте порівняти Принципи та стандарти, що захищають та розширюють можливості правозахисної діяльності, які були прийняті у 2014 та у 2024 рр. та відповісти на питання: «Чому були оновлені Керівні принципи?», «Чому були прийняті додаткові Стандарти?».
- Для надання інформації використовуйте підготовлені матеріали на Google-диску, краще всього в Google-доку або дайте посилання на дві брошури.
- Запропонуйте проаналізувати нові Стандарти та пояснити доцільність та необхідність їх прийняття.

Порада модератору(ці): рекомендуємо об'єднати учасників(ць) в 4 групи і запропонувати для аналізу один з «нових» Принципів.

Приклад таблиці-порівняння

2021	2024
Публічно підтримувати правозахисників	Публічно підтримувати правозахисників
Не криміналізувати правозахисну діяльність	Не криміналізувати правозахисну діяльність
Поважати незалежність неурядових організацій (НУО)	Поважати незалежність НУО
Припинити обмеження щодо фінансування НУО	Скасувати обмеження на фінансування нуо
Уникати реєстраційних та юридичних обмежень	Уникати реєстраційних та юридичних обмежень
Припинити всі форми репресій	Припинити всі форми репресій
Приймати окремі думки	Приймати інакші погляди
Припинити незаконні затримання й арешти	Припинити свавільні затримання та арешти

6 <https://www.osce.org/files/f/documents/d/d/150476.pdf>

Забезпечити вільний доступ та вибір засобів масової інформації	Забезпечити вільний доступ та вибір засобів масової інформації
Сприяти мирним протестам	Сприяти мирним протестам
Посилювати відповідальність бізнесу	Забезпечувати відповідальність бізнесу
Боротися з безкарністю, забезпечувати підзвітність	Боротися з безкарністю, забезпечувати підзвітність
Захищати жінок-правозахисниць	Захищати жінок-правозахисниць
Захищати правозахисників меншин	Захищати захисників меншин
Захищати адвокатів з прав людини	Захистити адвокатів з прав людини
Захищати членів сімей правозахисників	Захищати членів сімей правозахисників
Відсутня	Протидіяти дезінформації
Відсутня	Забезпечити участь та залучення громадськості
Відсутня	Захищати захисників екологічних прав людини
Відсутня	Надавати більше підтримки в конфліктних і постконфліктних ситуаціях

8. Забезпечення участі громадськості

Мета:

Сформувати у учасників(ць) розуміння необхідності підтримки правозахисників(ць).

Хід дій:

- Запропонуйте прочитати висловлювання Елеонори Рузвельт про права людини: *«Права людини починаються з дуже малих місць, зовсім близько від дому. Ці місця такі маленькі, що їх не знайти на жодній мапі світу. Але ці місця — цілий світ для окремої людини: будинок, де вона живе, школа, коледж або університет, де навчається, завод, ферма чи офіс, де вона працює... Це ті місця, де кожен чоловік, кожна жінка і кожна дитина домагаються рівного для всіх правосуддя, рівних можливостей, поваги й гідності без дискримінації. Якщо ці права нічого не вартуватимуть там, то вони навряд чи будуть значущими деінде. Якщо всі громадяни не діятимуть узгоджено, щоб домогтися дотримання прав людини поруч зі своїм будинком, чи відбудуться зміни у великому світі?»*

Обговоріть висловлювання:

- Про що саме йдеться у фразі: *«Права людини починаються з дуже невеликих місць, зовсім близько від дому»*?
- Чому, якщо наші права закріплені в Конституції та законах, політик говорила про необхідність домагатися їхнього дотримання та захисту? Хто має захищати наші права?

- ❓ Як Ви розумієте останнє речення з процитованого фрагменту: *Якщо всі громадяни не діятимуть узгоджено, щоб домогтися дотримання прав людини поруч зі своїм будинком, чи у великому світі відбудуться зміни?*
- ❓ Попросіть учасників(ць) поміркувати і висловитися з приводу того, які солідарні дії на підтримку правозахисників можуть запропонувати громадяни?

Порада модератору(ці): можливо використати метод «Мозковий штурм» за допомогою програм опитування (наприклад Mentimeter).

- 💡 Об'єднайте учасників(ць) в групи і запропонуйте учасникам(цям) особистими діями «тут і зараз» продемонструвати власну солідарність з правозахисниками(-цями) та створити плакат підтримкам правозахисників(ць). Після завершення роботи представники(ці) груп презентують результати.
- 💡 **Рекомендація:** для створення матеріалів запропонуйте використовувати віртуальні дошки (наприклад, Padlet).

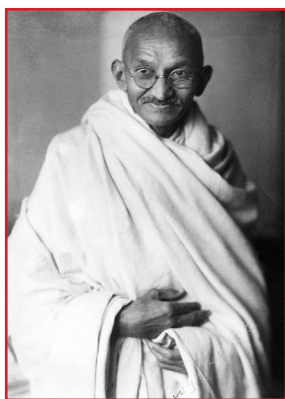
9. Рефлексія

Підведіть підсумки.

Порада модератору(ці): використайте метод «Відкритий мікрофон» або програму для зворотного зв'язку (наприклад Mentimeter або Padlet).

ПРАВЗАХИСНИКИ:

Махатма Ганді (1869 – 1948)

Махандаса Карамчанда Ганді широко визнано одним з найбільших політичних і духовних лідерів ХХ століття. Шановний в Індії як батько народу, він сформулював і використав принцип сатьяграха — протистояння тиранії за рахунок масової ненасильницької громадянської непокори. У той час як Ганді очолював загальнонаціональні кампанії з допомоги бідним, розширення прав жінок, створення релігійної та етнічної гармонії та позбавлення від несправедливостей кастової системи, він, головним чином, застосовував принципи ненасильницької громадянської непокори, щоб звільнити Індію від іноземного впливу. Ганді за його дії часто садили у в'язницю, іноді на роки, але він досяг мети в 1947 році, коли Індія здобула незалежність від Британії. З великої поваги до нього зараз його називають Махатмою, що означає «велика душа». Світові лідери у сфері прав людини, починаючи з Мартіна Лютера Кінга-молодшого і до Нельсона Манделі, визнавали Ганді джерелом натхнення у боротьбі за рівноправність для свого народу.

Елеонора Рузвельт (1884 – 1962)

Як голова Комісії ООН з прав людини, Елеонора Рузвельт була рушійною силою створення в 1948 році Загальної декларації прав людини, яка назавжди залишиться її спадщиною.

Елеонора народилася в Нью-Йорку і в 1905 році вийшла заміж за політичного діяча-початківця, Франкліна Делано Рузвельта і з головою поринула в громадську діяльність. На той час, як вони опинилися в Білому домі в 1933 році як президент і перша леді, вона вже серйозно займалася правами людини та питаннями соціальної справедливості. Продовжуючи свою роботу на користь всіх людей, вона виступала за рівні права для жінок, афроамериканців, робітників, які постраждали за часів депресії, надихаючи людей та привертаючи увагу до цих питань. Сміливо висловлюючи свої погляди, вона публічно підтримала Маріан Андерсон, коли у 1939 році цій чорношкірій співачці відмовили у праві виступати у Конституційному залі у Вашингтоні через її расову

приналежність. Рузвельт домоглася, щоб замість цього Андерсон виступила на сходах Меморіалу Лінкольна, ставши безсмертним і надихаючим символом сміливості та боротьби за права людини.

У 1946 році президент Гаррі Трумен, який прийшов до Білого дому після смерті Франкліна Рузвельта у 1945 році, призначив Елеонору Рузвельт постійним представником США в ООН. Як голова Комісії з прав людини, вона відіграла головну роль у складанні Загальної декларації прав людини, яку вона подала на розгляд Генеральної Асамблеї ООН з такими словами: *«Зараз ми стоїмо на порозі найбільшої події як у житті ООН, так і в житті людства. Ця декларація цілком може стати міжнародною Великою хартією вільностей для людей усього світу».*

Названа президентом Труменом «першою леді світу» за її досягнення у гуманітарній сфері, Елеонора Рузвельт до кінця свого життя працювала над визнанням та впровадженням прав, викладених у цій декларації. Її спадщина (як у вигляді письмових джерел, так і у вигляді її самовідданої діяльності) проявляється в конституціях безлічі країн і в зростаючій кількості міжнародного рідних законів, які зараз захищають права людей у всьому світі.

«Робіть те, що в глибині душі ви вважаєте правильним, адже ви в будь-якому випадку зазнаєте критики. Вас проклинатимуть, якщо ви діятимете, вас проклинатимуть якщо ви сидітимете, склавши руки». Елеонора Рузвельт

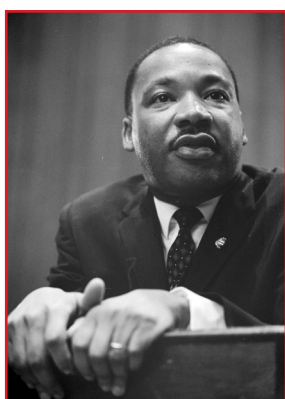
Нельсон Мандела (1918 – 2013)

Нельсон Мандела, один із найвідоміших символів руху за права людини у XX столітті, — це людина, чия відданість справі захисту свобод свого народу надихає правозахисників у всьому світі. Він народився у місті Транскей, ПАР, його батько був вождем племені. Мандела закінчив університет і отримав вчений ступінь як юрист. У 1944 році він вступив до Африканського національного конгресу (АНК) і почав активно працювати над тим, щоб покласти край політиці апартеїду, яку проводила правляча Національна партія. На суді, де Манделу судили його діяльність, він заявив: *«Я боровся проти переваги білих, і боровся проти переваги чорних. Мій ідеал — демократичне, вільне суспільство, де всі люди живуть разом у гармонії, маючи рівні можливості. Заради цього ідеалу я живу і сподіваюся його втілити. Але якщо знадобиться, я заради цього ідеалу готовий і померти».*

Мандела, засуджений до довічного ув'язнення, став яскравим символом опору руху набирав силу проти апартеїду. Він незмінно відмовлявся здати свої політичні позиції за свою свободу. Зрештою, у лютому 1990 року, звільнившись із в'язниці, він із ще більшою енергією взявся за боротьбу проти придушення, щоб досягти цілей, які він та інші люди поставили перед собою майже чотири десятиліття

тому. У травні 1994 року Мандела пройшов церемонію інавгурації як перший чорношкірий президент у ПАР; він обіймав цю посаду аж до 1999 року. У роки його президентства країна відійшла від правління меншості та апартеїду, він завоював повагу у всьому світі за свою діяльність з врегулювання розбіжностей як усередині країни, так і в міжнародний масштаб. Міжнародне урочистість на згадку про нього та на підтвердження його вірності цілям свободи та рівності відбулося у 2008 році, з нагоди 90-ї річниці від дня його народження.

«Якщо ви розмовляєте з людиною мовою, яку вона розуміє, ви змусите її задуматися. Якщо ви розмовляєте з людиною його мовою, ви зворушите його серце». Нельсон Мандела

Мартін Лютер Кінг-молодший, (1929 – 1968)

Мартін Лютер Кінг-молодший був одним із найвідоміших правозахисників ХХ століття, які виступали за ненасильницькі соціальні зміни. Кінг народився в Атланті (штат Джорджія). Його виняткові ораторські здібності та особиста відвага спочатку привернули увагу країни у 1955 році, коли його та інших активістів-захисників прав людини було заарештовано за проведення бойкоту «Монтгомері», транспортної компанії в Алабамі, за вимогу того, щоб кольорові люди поступалися місцям білим і стояли або сиділи у задній частині автобуса. Протягом наступного десятиліття Кінг писав, виступав та організовував ненасильницькі протести та масові демонстрації, щоб привернути увагу до расової дискримінації та вимагати ухвалення законів про громадянські права, що захищають права афроамериканців.

У 1963 році в Бірмінгемі (Алабама) Кінг очолював мирні масові демонстрації, які білі поліцейські зустрічали із собаками та пожежними шлангами, викликаючи протистояння, яке висвітлювалося на передовицях по всьому світу. Кульмінацією масових демонстрацій у багатьох країнах став марш, на який зібралося понад 250 000 протестувальників у Вашингтоні, де Кінг виголосив свою знамениту промову «У мене є мрія», в якій він розповів про світ, де люди більше не поділятимуться по расовому ознакою. Рух, натхненний Кінгом, став настільки потужним, що Конгрес ухвалив Акт про права людини у 1964 році, у той же рік Кінг отримав Нобелівську премію за мир.

Нагороджений посмертно президентською медаллю Свободи Кінг став кумиром правозахисного руху. Його життя та робота символізує боротьбу за рівність та припинення дискримінації, що є потаємною мрією Америки та всього людства.

НОТАТКИ

A series of horizontal dotted lines for writing notes.

